

NOCES DE PAPER:
El Cicle de casaments de Francesc Fontanella
Edició crítica

Jordi Vallverdú Cintas

Tutora: Eulàlia Miralles

Grau de Llengua i Literatura Catalanes

ÍNDIX

1. Introducció: estat de la qüestió i objectius del treball	4
2. Francesc Fontanella: síntesi biogràfica	5-7
2.1. Francesc Fontanella, l'home	
2.2. Francesc Fontanella, el poeta	
3. El Cicle de casaments	8-11
3.1. Característiques comunes dels poemes del Cicle de casaments	
4. Edició i manuscrits	12-18
4.1. L'edició crítica	
4.2. Descripció dels manuscrits	
4.3. Criteris d'edició	
5. Edició crítica	19-28
6. Conclusions	29-30
Bibliografia	31-34

ABSTRACT

En aquest treball presentem l'edició crítica del Cicle de casaments del poeta Francesc Fontanella. Són un total de sis poemes que podem classificar en tres blocs: un dedicat a un casament de dos nuvis dels quals desconeixem el nom; un epitalami en celebració del matrimoni de dos personatges del seu cercle d'amistats: Joan Móra i Magdalena Xammar; i un format per quatre poemes dedicat a un galant anomenat Alba.

Paraules clau: Francesc Fontanella, obra poètica, barroc, Cicle de casaments, epitalami, edició crítica.

1. INTRODUCCIÓ: ESTAT DE LA QÜESTIÓ I OBJECTIUS DEL TREBALL

Francesc Fontanella, l'home clau de la poesia i el teatre català de la segona meitat del segle XVII, és en l'actualitat, un dels poetes clàssics més vius en la nostra literatura. Aquest reviscolament es deu, sobretot als treballs d'Albert Rossich i de Pep Valsalobre, entre d'altres investigadors que ens han redescobert un poeta important per a la nostra llengua i per al seu temps. Actualment hi ha un grup d'estudiosos estable, format per Gabriel Sansano o Eulàlia Miralles, entre d'altres, que aprofundeixen en la figura i en l'obra del poeta. Abans que tots ells, Maria Mercè Miró ja havia alertat de la validesa i la importància del poeta barceloní. Fontanella havia estat fins aquell moment no gaire més que un perfil poètic de les històries de la literatura de Jordi Rubió i Balaguer (1956) i Martí de Riquer, Antoni Comas i Joaquim Molas (1978 i 1985). La publicació de la seva poesia completa l'any 1995, obrí les portes als lectors per a conèixer la seva producció, si bé el seu personatge ha estat analitzat amb profunditat *a posteriori*, com ja hem esmentat, amb un gran perfil biogràfic escrit per Valsalobre (2007, 2008, 2012), i en l'àmbit literari, degut als treballs de Rossich (2006, 2014) i Miralles (2009, 2014) o de Rossich i Miralles (2014). El treball de Miró (1988, 1995) va servir doncs per posar a l'abast dels estudiosos tot el material literari; una tasca d'un valor incalculable però que cal reformular.

Un dels objectius d'aquest treball és, doncs, reformular Fontanella, seguint els criteris i els treballs establerts per aquest últim grup d'estudiosos. La feina de Miró és destacable en tots els sentits, i enormement útil fins no fa gaire, però ara sabem que presenta deficiències, sobretot pel que fa a l'edició. En aquest treball ens ocuparem especialment d'aquest aspecte, amb la voluntat de presentar al lector una edició crítica, amb l'ortografia regularitzada; per tot plegat, hem col·lacionat tots els testimonis dels poemes que pertanyen al Cicle de casaments (sis composicions, dividides en tres blocs) i hem establert el text. Per fer-ho més entenedor hi hem afegit unes notes explicatives i hem dut a terme una anàlisi dels poemes.

2. FRANCESC FONTANELLA, SÍNTESI BIOGRÀFICA

2.1 FRANCESC FONTANELLA, L'HOME

Francesc Fontanella Gavarrer, fill del jurista olotí Joan Pere Fontanella i de la rossellonesa Margarida Gavarrer, neix a Barcelona el 1622. És el petit de vuit germans d'una família que forma part de l'elit política de la Barcelona del Sis-cents. Hi ha poques dades biogràfiques sobre la seva joventut, però sabem que als 19 anys ja era doctor en Dret civil i en Dret canònic, i que exercí d'advocat, entre 1645 el 1653 (Valsalobre: 2010, 60), al costat del seu pare, el jurista Joan Pere Fontanella. Són anys convulsos pel que fa a la política catalana i el clan Fontanella, conjuntament amb altres elits dirigents com els Martí, Margarit i d'altres, s'alineen políticament contra la Corona espanyola i aposten per la separació del Principat, perquè aquest s'annexioni amb França. Francesc no serà l'únic membre de la família Fontanella que farà part de la vida política barcelonina i principatenc: el seu pare serà conseller en cap de la ciutat i el seu germà Josep, membre del Consell de Cent i regent de la Cancelleria Reial francesa al Principat fins el 1659. Són, doncs, francòfons convençuts. La documentació acredita el petit de la família, Francesc, com a sobreintendent d'artilleria de la ciutat de Barcelona (1642), sergent major d'un regiment destacat a Cervera (1646), i present al front de Lleida (1646) i màxima autoritat artillera de Barcelona quan la ciutat es rendeix (1652). Fontanella té aleshores 30 anys i un cert pes polític: el 1643 havia acompanyat el seu germà Josep a Münster —que hi anà com a representant de les institucions catalanes— a les negociacions de pau que van confluïr, el mateix any, en la Pau de Westfàlia.

Així, Francesc Fontanella serà un home visible a la ciutat, un perfil públic reconegut que, a més a més, té fama com a poeta i dramaturg. El 1649 es casarà amb Helena Serra, de qui tindrà un fill, Joan, esmentat com a mort el 1682 segons un document (Valsalobre: 2008, 73). El matrimoni només durarà tres anys, per culpa de la mort de l'esposa. Amb la caiguda de Barcelona, Fontanella —com els seus pares i germà— es refugia al Rosselló i allà acaba casant-se amb Estàsia d'Ardena, el 1654 (Valsalobre: 2008, 75); el conjugi servirà per consolidar vincles entre les famílies d'Ardena i Fontanella —Josep, germà

d'Estàsia i Josep, germà de Francesc, eren amics— i en naixerà un fill, de nom Josep. Poc temps després, la mort tornarà a trencar l'enllaç matrimonial i Fontanella acabarà recloent-se al convent de predicadors de Sant Domènec de Perpinyà (1657), esdevenint-ne prior l'any 1671. En aquest retir no hem de cercar-hi una excusa espiritual fruit del fracàs amorós, que és el que sempre s'havia dit seguint a Miró (1988: 18) sinó una estratègia política familiar meditada: el seu germà Josep acabarà sent un dels puntals més sòlids del govern francès i, de 1660 a 1680, serà president vitalici del Consell sobirà del Rosselló (Miralles: 2006, 96) mentre que Francesc aspira a ocupar el bisbat d'Elna; ara bé, serà un bisbe francès¹ el que finalment ocupi la vacant que deixa Vicenç Margarit de Biure. La influència política del germà pesa, però no prou. Tot i amb això, Fontanella exercirà com a professor de Dret canònic a la Universitat de Perpinyà (1663-1670) i durant la dècada dels setanta farà de predicador a la catedral de Sant Joan, a Perpinyà. La seva mort ha estat datada entre 1682 i 1683, amb 60-61 anys, a Perpinyà, on segurament ha d'estar enterrat.

2.2. FRANCESC FONTANELLA, EL POETA

Hem vist l'home i ara ens cal veure el poeta que hi habita i que hi conviu, perquè les dues trajectòries, la vital i la literària, van de la mà en moltes ocasions: la poesia de Fontanella és una poesia «de proximitat», del moment, que analitza i descriu la vida de la societat catalana i la seva pròpia vida, política i sentimental, des de la seva joventut. Com ja ha estat establert des de fa temps, la vida literària de Fontanella té dues etapes. La primera etapa —vital, política, amorosa— és la més prolífica, literàriament parlant i cal situar-la, en la seva majoria, a Barcelona. Les obres més destacades d'aquestes època són el *Panegíric a Pau Claris* (1641), la *Tragicomèdia d'Amor, Firmesa i Porfía* (1642) i *Lo desengany* (1652). Els poemes del Cicle de casaments cal encabir-los en aquesta primera etapa, a la dècada dels 40. La segona etapa cal situar-la a Perpinyà, on ingressa al convent de Predicadors, el 1657. La poesia d'aquests anys serà majoritàriament de to religiós i moral, i possiblement menys vital que la primera; tot amb tot, aquesta és una

1 Òscar Jané (2003: 165) és el primer en fixar-se en aquest detall. Diu que la tria d'un bisbe francès per comptes d'un de català té per objectiu tallar els comtats de la influència hispànica. La mort del bisbe Margarit accelerarà certament aquest canvi d'interessos, perquè els francesos no estaven prou segurs davant l'amenaça hispànica i davant la mai prou segura col·laboració dels catalans.

idea que actualment s'està reformulant. Els especialistes han volgut destacar el poema «Desengany del món», on segons semblar podríem copsar el desencís del poeta.

Però tornem a la primera etapa, que és la que ara ens interessa. Entre els poemes facturats aquests anys hi ha, com ja hem esmentat, el *Panegíric* (1641) dedicat a Pau Claris i una de les seves poques obres impreses en vida, així com també les *Giletas*², dedicades a Maria Teresa Ham, amor de joventut i, qui sap, si l'únic amor vertader del poeta. Fontanella ens ha estat representat com un «literat precoç i brillant, ben considerat en les altes esferes polítiques i culturals del Principat; el cap d'un cenacle literari innovador, elitista i desafiador [...] autor que conrea una poesia ambiciosa i d'amplíssims registres i models» (Valsalobre: 2010, 55). El 1643, amb 21 anys, sanciona el Vexamen del certamen poètic dedicat a Sant Tomàs d'Aquino a Barcelona i, el 1647, participa en l'organització de les celebracions de caràcter carnavalesc a la ciutat amb motiu del bateig del fill del virrei francès, el comte d'Harcourt, amb alguna composició destacada, un registre propi i que conrearà durant aquests anys a la ciutat comtal: poesia civil, amorosa i jocosa. Si bé Fontanella és conegut com un poeta desenganyat del món, que plora els seus amors (Nise, Elisa), també és autor d'una poesia que canta a la joia, que transmet alegria i felicitat, com en el Cicle de casaments, on celebra el matrimoni de personatges del seu cercle d'amistats o, si més no, molt propers.

2 Rossich i Miralles (2014: 96) afirmen que no totes les *Giletas* són poemes de joventut, sinó que hi ha algunes, com «Jo t'adoro, bellíssima Gileta» o «Sens vostra llum, Gileta vencedora», que podrien haver estat escrites en una etapa més madura del poeta.

3. EL CICLE DE CASAMENTS

No ens ha de ser estrany que Fontanella dediqui una quantitat de poemes a exaltar la unió legítima entre dues persones, més encara quan aquestes persones no són desconegudes per a ell sinó que formen part del seu cercle d'amistats. En aquests poemes veiem la seva faç social, d'home d'acció poètica, de personatge important per al seu cercle íntim. Hem de situar aquests poemes a la dècada dels 40; per tant, Francesc Fontanella, encara és un home solter.

El Cicle de casaments està format per 6 poemes, que podem dividir en tres blocs: un de solt, dedicat a un casament els protagonistes del qual no coneixem («La flama junte ditxosa»); un epitalami dedicat a Joan Móra i Magdalena Xammar («On lo cristal·lí Neptuno»); i un conjunt de quatre poemes curts, dedicats al galant Alba, personatge de qui no tenim cap dada, però que creiem que hem d'encabir dins el cercle d'amistats del poeta («Festiva la matinada», «Entre lo cel i la terra», «Admira nostra campanya» i «Que bé comença lo dia»).

«La flama junte ditxosa»

El poema està compost de 10 versos heptasíl·labs. EL poeta hi fa un símil entre el foc i la unió, on la flama que apareix al primer vers és la que provoca el matrimoni de dos cors abrasats, dos cors que els anys van apropant, convertint-se en el temps en un rival perquè aquest amor, aquest matrimoni es renovi novament.

«On lo cristal·lí Neptuno»

Compost per 117 versos, majoritàriament heptasíl·labs, tot i que trobem 13 versos decasíl·labs (v. 31-43). La composició barreja mitologia amb geografia local, ja que podem situar l'acció a la vora del Llobregat. Després d'una introducció, el poeta planteja, en boca del riu un enigma. Aquest enigma, presentat en tretze versos, servirà perquè el poeta exposi el seu «discurs» nupcial i cerqui metàfores entre els nuvis per representar en ells l'enigma. Fontanella aquí és el personatge que ignora, a priori, la solució de l'enigma, però que un cop ha estat elegit ambaixador de les noces, veu clara la solució (v. 70-81).

«Festiva la matinada», «Entre lo cel i la terra», «Admira nostra campanya» i «Que bé comença lo dia».

Format per quatre poemes de diferent mida de versos. «Lletra per a un galant anomenat Alba» està compost de 21 versos; «Altre per lo mateix ja nuvi», té 20 versos; i els altres dos que duen el mateix títol «Altra al mateix» són poemes de 24 versos cadascun.

3. 1. CARACTERÍSTIQUES COMUNS DEL CICLE DE CASAMENTS

Com ja hem advertit, es fa necessària una tasca per actualitzar Fontanella. Fins ara, disposàvem d'un volum que aplegava tota la poesia del poeta barroc, amb una edició a càrrec de Maria Mercè Miró, publicada per Curial l'any 1995. Han passat gairebé 20 anys d'ençà d'aquesta edició i Fontanella ha estat redescobert. I allò que sabíem d'ell, molt poc fins aleshores, fa que ara haguem de reconstruir no només el personatge sinó també la seva obra. I aquest és un dels propòsits dels estudiosos de Fontanella i el motiu d'aquest nostre treball.

D'acord amb el que hem dit, doncs, cal dividir la producció fontanellana en cicles, i a cada cicle li correspon una temàtica. Per exemple, al Cicle de les Giletetes hi trobarem totes aquelles composicions on Fontanella, amb el pseudònim de Gilet, canta a l'amor de Gileta, una pastora on s'amaga el personatge real de Maria Teresa Ham. Amb aquesta reordenació, l'obra de Fontanella es fa més clara, s'entén millor. L'organització de l'obra es fixa, doncs, a partir de la temàtica i no de la cronologia.

En el nostre cas, aprofundirem en el Cicle de casaments: totes aquelles composicions que fan referència a temàtica nupcial. I, si més amunt, parlàvem sobre les característiques individuals de cada poema —i del bloc dedicat a Alba— ara volem fer èmfasi en allò que tenen en comú i que fa que ens hi puguem referir com a cicle. El primer que caracteritza aquest cicle és la personificació, la individualització, l'especificitat dels personatges, si bé

a «La flama junte ditxosa», no coneixem els nuvis, si que hem de considerar que han de formar part del cercle d'amistats del poeta; com ho són els dos nuvis de l'epitalami «On lo cristal·lí Neptuno», Magdalena Xammar i Joan Móra, que s'hi casà en segones núpcies. Membres de l'elit barcelonina seran, també, els pares d'un dels copistes de Fontanella, Anton Móra i Xammar, una de les mans que copia el manuscrit 268 de l'Arxiu del Museu Episcopal de Vic (MEV1). Per últim, els últims poemes, que formen un bloc, són quatre composicions dedicades a Alba, un personatge del que no en tenim cap referència, però que com en el primer poema, hem d'incloure en el grup d'amics del poeta.

La segona característica que tenen totes aquestes composicions és la jocositat que traspuen. Són poemes de celebració i, òbviament, ens trobem amb poemes de to alegre, on el poeta oficia de mestre de cerimònies. El to i la intensitat dels poemes fa que sembli que l'amor pugui ser compartit, que la joia sigui triple: dels dos amants i de Fontanella, en tots els casos; la flama amorosa del poeta revifa i sent aquest amor com a propi. Hi ha també un erotisme que queda reflectit amb imatges com la flama que dóna títol al primer poema, l'ardor gentil de «Festiva la matinada», els cors abrasats de «La flama junte ditxosa» o la dolçor de la mel i les picades de les abelles a «On lo cristal·lí Neptuno».

Miró (1995: 82) situa aquests poemes en tres localitzacions: Perpinyà, Barcelona i Holanda, respectivament segons l'ordre que hem establert per a l'edició d'aquest cicle. A «La flama junte ditxosa» no hi ha cap referència clara que ens situï el poema en una determinada localització. En canvi, la composició dedicada al matrimoni Móra-Xammar sí que hi tenim referents geogràfics que ens la ubiquen a Barcelona: riu Llobregat, laietanes riberes, Montjuïc, l'antiga Favència. El bloc dedicat a Alba també el podem situar al mapa, si bé només apareix una única referència en un dels quatre poemes, «Admira nostra campanya» on situa el poeta i també el nuvi a Holanda (v. 17-18). Tot i que només Holanda només apareix en un poema, si considerem que tots quatre formen un bloc, hem d'entendre que els altres poemes estan escrits al mateix lloc o, si més no, inspirats allà.

Els elements mitològics també tenen una presència important en el Cicle de casaments, i òbviament, en tota l'obra poètica i dramàtica del poeta barceloní. A «On lo cristal·lí

Neptuno» veiem un riu Llobregat, personificat i amb discurs propi, presidit per Neptú i farcit de nimfes (Amàdries, Napees, Nàiades), amb Amaltea, la cabra-nodrissa de Zeus, Tisbe, i d'altres referències mitològiques com Pomona o Glicera, que reforcen la idea de paisatge bucòlic. Els referents mitològics són menors als altres poemes: al bloc dedicat a Alba només hi apareix una divinitat, Venus, al poema «Admira nostra campanya» (v. 13).

Una altra de les característiques comuns del Cicle de casaments és el joc de paraules, un recurs que utilitza en molts versos de l'epitalami, on juga amb el cognom dels protagonistes, Móra i Xammar, i els substantius móra (fruita) i eixam, i de retruc, abella. Fontanella sap jugar amb els elements que té al davant i crea un poema reeixit, que es mou entre allò culte i allò jocós. En el cas del grup de poemes dedicats a Alba, se serveix del nom del galant a qui dedica els poemes per parlar-nos de l'alba, del naixement del dia i, de retruc, del naixement d'un amor. L'alba és, doncs, el punt culminant, el naixement d'un nou amor, contraposat a l'alba medieval, on els amants es separaven; Fontanella aposta pel naixement del dia per a refermar l'amor dels dos promesos. Un símil que utilitzarà en altres poemes. com «Admira nostra campanya» amb els mateixos propòsits. De dia també hem de creure que es renova l'amor a «La flama junte ditxosa» i ha de ser també, durant les hores de sol, que Móra i Xammar, el tronc de la morera i l'eixam d'abelles dolces, s'ajunten fins que «lo temps vos torne a l'edat primera i us puguen traure al sol als dos en una cistella» (v. 111-113).

4. EDICIÓ I MANUSCRITS

4.1. L'EDICIÓ CRÍTICA

L'objectiu principal que hem marcat en aquest treball és el d'entregar al lector una edició crítica del Cicle de casaments. Per tal de complir aquest objectiu, és a dir, per tal d'obtenir un text depurat –que sigui entenedor per al lector– hem seguit els següents passos: el primer pas serà la *recognitio* dels diversos còdexs, identificant i localitzant els testimonis manuscrits on apareixen els poemes a editar, per tal d'examinar les diferents versions i recopilar tota la informació que aquestes ens donen, amb l'objectiu de trobar el manuscrit més fiable, aquell que prendrem com a text base, perquè serà el que, al nostre entendre, tindrà la versió més propera a l'hipotètic text original, ja que en aquest treball ens trobem amb un seguit de còpies manuscrites.

Un cop hem trobat el text base, ens cal fer un treball comparatiu entre les altres còpies manuscrites i aquest text, per veure totes aquelles lliçons que es diferencien del manuscrit base, amb l'objectiu d'aconseguir la *constitutio textus*, la consecució d'una versió del text propera a la voluntat de l'autor i, també, a la construcció d'un *stemma codicum* que ens ajudi a veure quina relació pot existir entre els diferents manuscrits. Un *stemma codicum* que no hem pogut reconstruir, atesa l'escassetat de variants ja que els errors que ens trobem, o les diferències, no són prou significatives.

Per escollir el manuscrit base hem valorat tots els testimonis disponibles i ens hem fixat en quants d'aquests testimonis transmeten el text complet. Només ho fa un testimoni, R. Els manuscrits BLL i BC3 són, després d'aquest, els que transmeten més composicions. No obstant, aquests altres testimonis ens serveixen de contrapunt a allò que no acaba de quedar clar al manuscrit que establim com a base. Així doncs, esmenem quan és necessari, amb les lliçons dels altres testimonis. Quant a lliçons discrepants que ens facin decantar per una o altra, hem de puntualitzar que el text transmès és força unitari i la nostra elecció per una o altra lliçó sempre ha anat d'acord amb el context i amb el sentit del text.

4.2. DESCRIPCIÓ DELS MANUSCRITS

Els manuscrits que reporten obra poètica de Fontanella són trenta-res (Rossich: 2006, 160); pel que fa als poemes que ens ocupen, són onze els testimonis que els reporten: alguns d'ells ens transmeten el text complet i d'altres, en canvi, versions fragmentàries.

En aquest treball seguim les datacions proposades per Rossich (2006) que corregeixen les de Miró (1995) i que considerem més fiables. Pel que fa a les sigles dels testimonis les reproduïm com ho fan Miró (1995) i Rossich (2006). Per tant, presentem els manuscrits seguint l'ordre cronològic proposat per Rossich, ja que hem treballat amb còpies digitalitzades.

MEV1: Vic, Arxiu del Museu Episcopal Vic, ms. 268. 1695. Sense títol al llom i a les cobertes. 200 x 145 mm. 248 p. Relligat amb pergamí. Copiat per tres mans, dues de conegudes i una, de moment, anònima. La primera és d'Anton Móra Xammar, fill de Joan Móra i Magdalena Xammar, que signa l'encapçalament del volum i li posa data. Escriu des d'aquest punt fins al foli 223, i del 238 fins al 241v. És l'encarregat d'enumerar tot el volum. La lletra del copista és en cursiva, a una columna, amb una cal·ligrafia entenedora i on hi apareixen poques abreviatures. La segona mà, desconeguda, copia els folis 224-229 i ho fa a dues columnes, i la poesia del marge del foli 218v. La lletra es distingeix de la d'Anton Móra perquè és rodona i també fàcil de llegir. S'encarrega també de fer correccions al marge i de resseguir fragments. La tercera lletra és la d'Antoni Carbonell, que transcriu exercicis escolars i taules de comptes. El volum transmet únicament obra de Fontanella, 120 composicions, on hi ha obra dramàtica i poesia.

Poesies: «On lo cristal·lí Neptuno» (p. 160 v.-162).

R: Ripoll, Biblioteca Lambert Mata, ms. 68. Final del segle XVII-començament del segle XVIII. 350 x 210 mm. 480 p. + 9 f. Enquadernat en pergamí. Lletra d'una sola mà. Conté només obra de Francesc Fontanella, amb un total de 323 composicions; on s'hi inclou obra dramàtica i poesia. És l'únic manuscrit en el que trobem tot el cicle de casaments. Es

tracta d'un manuscrit que conté una ordenació de l'autor i, per aquesta raó, ha estat considerat pels estudiosos com un punt de referència en l'estudi de la producció fontanellana (Rossich i Miralles: 2014).

Poesies: «La flama junte ditxosa» (p. 263-264); «Festiva la matinada» (p. 422-423); «Entre lo cel i la terra» (p. 423); «Admira nostra campanya» (p. 424); «Que bé comença lo dia» (p. 424-425); «On lo cristal·lí Neptuno» (p. 291-294).

IT: Barcelona, Biblioteca de l'Institut del Teatre de Barcelona, ms. 83.493. Final del segle XVII-començament del segle XVIII. 230 x 210 mm. 194 p. Relligat modern amb pell i gofrats d'or. Edició elegant i en estat de conservació excel·lent. 161 composicions que pertanyen a Fontanella. No coneixem la identitat dels copistes, que són tres. La primera i la segona mà copien tots els poemes; la tercera mà, copiat tres poemes atribuïts a Francesc Vicent Garcia. Escrit a una i dues columnes. Cal·ligrafia entenedora en els tres casos, essent la lletra de la primera mà més inclinada que les altres dues.

Poesies: «On lo cristal·lí Neptuno» (p. 329-331).

BC1: Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 2794. Final del segle XVII-començament del segle XVIII. 310 x 210 mm. 80 p. Sense relligar. Mal estat de conservació. Escrit a una sola mà, de copista desconegut. 50 composicions que pertanyen únicament a Fontanella.

Poesies: «On lo cristal·lí Neptuno» (fs. 94v-95).

BLL: Barcelona, Biblioteca de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, mss. 3-I-10 i 3-I-9. Principis del segle XVIII. Segons Rossich (2006: 162) ms. 3-I-9 havia d'anar relligat amb els poemes del ms. 3-I-10, perquè figuren esmentats a l'*Índice de las obras de Fontanella* que apareix als folis 934-945 d'aquest darrer. El ms. 3-I-10 consta de 194 composicions, enquadernades en pergamí dur, escrit per diverses mans a una i dues columnes. Segons Valsalobre (2002: 165) la mà que copia Fontanella és la d'Agustí Eura. Obra dramàtica i poesia. El ms. 3-I-9 el conformen 18 composicions. 299 x 204 mm. 404 folis numerats en llapis. Enquadernat, també, en pergamí dur. Textos a una columna, exceptuant f. 47-49. Lletre clara. En aquest cas, també la mà que copia els textos de Fontanella és la d'Agustí Eura. Ambdós manuscrits són volums miscel·lanis.

Poesies: «La flama junte ditxosa» (p. 229); «Festiva la matinada» (p. 266-267); «Admira nostra campanya» (p. 267); «Que bé comença lo dia» (p. 267); «On lo cristal·lí Neptuno» (p. 226 [fragment] i 308-309).

BC2: Barcelona, ms. 172 de la Biblioteca de Catalunya. Primera meitat del segle XVIII. 195 x 145 mm. 296 folis. Relligat antic amb pergamí. A una columna. 59 composicions. Escrit per tres mans diferents. D'acord amb el que diu Miró (1995: volum I, 24) la primera mà, que transcriu fins el foli 273, data del primer terç del segle XVIII, i les altres dues, de finals del mateix segle. La segona mà omple els fulls restants amb altres composicions de Fontanella (poesies a Gileta, sobretot) i de Garcia i altres autors. Es tracta, doncs, d'un altre volum miscel·lani.

Poesies: «On lo cristal·lí Neptuno» [fragment] (p. 242).

BC3: Barcelona, ms. 27 de la Biblioteca de Catalunya. Mitjan del segle XVIII. 90 composicions. 200 x 152 mm. 89 folis. Relligadura antiga amb pergamí flexible. Folis numerats amb xifres aràbigues, amb tinta fins al foli 75, i amb llapis, del 76 al 88. Bona lletra, molt llegible, una sola mà. Les composicions porten títol que imiten la lletra d'impremta. En un paper de guardes hi ha les inicials M. R. Conté, principalment, obra de Francesc Fontanella (folis 1-75v.), tot i que no hi surt el seu nom, però si el seu pseudònim Fontano; i també obra d'Agustí Eura (folis 76-86v). Inclou bona part de la producció poètica de Fontanella i una obra dramàtica de tema religiós.

Poesies: «La flama junte ditxosa» (p. 73v); «Festiva la matinada» (p. 44); «Entre lo cel i la terra» (p. 44v).

BC4: Barcelona, ms. 80 de la Biblioteca de Catalunya. Segona meitat del segle XVIII. 216 x 150 mm. 197 folis. Relligat modern amb pergamí flexible. 68 composicions. Lletra d'una sola mà. Volum miscel·lani que reporta, entre d'altres, poesia de Francesc Vicent Garcia, Agustí Eura. És un dels tres manuscrits, juntament amb R i BC3, que contenen l'obra dramàtica de tema religiós *Per la triümfant Assumpció de la Verge*.

Poesies: «On lo cristal·lí Neptuno» (fs. 128-129)

H: Barcelona, ms. A-67 de la Casa Ardiaca-Arxiu Municipal d'Història de Barcelona. Últim quart del segle XVIII. 220 x 160 mm. 342 folis. Relligat en pergamí. A una i dues columnes. Hi ha diverses mans i hi apareixen diversos autors. Conté 71 composicions de Fontanella, dues obres de teatre i poesia.

Poesies: «On lo cristal·lí Neptuno» (fs. 157-158v).

S: Curiositat catalana. Finals del segle XVII-principis del segle XVIII. Manuscrit perdut actualment. Transcrivía 52 composicions i un nombre indeterminat de *Cartes en prosa i vers*. Només en coneixem els índexs. Recollit per Mestres (1868).

Poesies: «On lo cristal·lí Neptuno»

P: Barcelona, ms de l'Arxiu Històric de Protocols. Mitjan segle XIX. 270 x 225 mm. 107 pàgines. Numerat en xifres aràbigues, amb llapis, des de la pàgina 1 a la 107. Les obres de Fontanella es troben de les pàgines 5 a la 13 i de la 29 a la 107. De la pàgina 14 a la 28 apareixen uns poemes d'Ignasi Farreras. Volum amb molt bona cal·ligrafia, que havia pertangut al notari Carles Barberí i Font, el qual, segons consta al manuscrit, realitzà aquesta còpia durant els anys 1852-1880. Manuscrit amb ornamentacions cal·ligràfiques. Obra dramàtica i poesia.

Poesies: «On lo cristal·lí Neptuno» [fragment] (p. 11).

4.3. CRITERIS D'EDICIÓ

En aquest treball seguim els criteris proposats per Miralles i Valsalobre (2013: 249-307) pel que fa a l'edició de textos catalans moderns. L'objectiu és establir un text que sigui proper al lector, sense que aquest text no perdi la seva «essència». L'ortografia que hem trobat als manuscrits és un reflex de la llengua de l'època, una marca del període en el que van ser copiats aquests textos. No obstant, pesa més l'apropament al lector que el manteniment d'una ortografia que pot no ajudar a la comprensió del text.

Així doncs, regularitzarem l'ortografia segons la normativa actual, exceptuant els cultismes i els castellanismes, que deixarem en tots els casos, com a mostra de la influència (o

confluència) de la llengua castellana en la poesia catalana barroca. Hem d'apuntar que ens hem trobat amb algun exemple que ens ha dificultat destriar si eren castellanismes o variants ortogràfiques (*nuvis/novis*). Ens aquests casos, hem regularitzat d'acord amb la normativa ortogràfica actual. Hem desfet totes les abreviatures (*d* → *de*, *q* → *que*) i separat els mots d'acord amb la seva forma actual (*dela* → *de la*), hem regularitzat les majúscules, freqüents en mots comuns; respectem també els noms propis (*Himeneo/Himeneu*) pel mateix motiu, reflectir la influència del castellà, i pel còmput sil·làbic, en alguns casos (*Neptuno/Neptú*).

Fem ús de l'apòstrof seguint la normativa actual, apostrofant els articles *la* i *lo*, exceptuant el *lo* neutre, que hem mantingut. Així, hem regularitzat aquest article quan la paraula comença en vocal (*lo ardor* → *l'ardor*) i sempre que no desfà el còmput sil·làbic i l'hem mantingut en tots els casos en que aquest article va precedit d'una paraula que comença per consonant. La preposició *de* s'apostrofa, també, d'acord amb la normativa actual.

Regularitzem *y*. Si hi ha dues vocals que fan sinèresi, pronunciades en una mateixa síl·laba sense formar diftong, editarem la paraula amb una vocal i no amb les dues. Fem ús del guionet i prescindim del punt volat. Pel que fa a la preposició *ab*, mantindrem aquesta forma i no la regularitzem per la forma *amb*, com tocaria, atenent raons prosòdiques

Per a l'accentuació i la dièresi seguim les normes actuals i regularitzem segons l'estàndard general; així, accentuarem els castellanismes integrats, no respectarem els accents que apareixen en els testimonis i desplaçarem l'accent si el còmput sil·làbic ho demana.

En l'apartat fonètic, pensem en el lector actual i és per això que ens regim segons l'ortografia normativa actual. Quant al vocalisme, en posició àtona es regularitzen les *a*, *e*, *o* i *u* (*axam* → *eixam*) segons la normativa actual, però tenint en compte les qüestions mètriques dels texts.

Pel consonantisme, eliminem les *r* mudes no etimològiques (*traurer* → *traure*, *veurer* → *veure*), excepte quan siguin imprescindibles per tal d'evitar una sinalefa. Hem regularitzat l'ús de *b/v*, *-n/-nt* i *l/l·l*. Adaptem altres formes com *yo/jo*; en els castellanismes amb tradició literària escriurem *s* en paraules que continguin *c* o *z*. Fem ús de la *ç* en aquells mots que els testimonis recollien amb *s* o *z* (*felis/feliz*) i quan la demana la normativa. Hem regularitzat les formes *quant* → *quan*, *ya* → *ja*, *yo* → *jo*, *ahont/ont* → *on*.

Presentem l'edició amb un aparat triple; recollint, primer, totes les variants dels diferents testimonis, incloent les fonètiques però no les gràfiques. En aquest aparat situem, en primer lloc, les lliçons coincidents amb aquella que editem i després la resta de lliçons, seguides sempre de les sigles dels testimonis (veg. apartat anterior: *Descripció dels manuscrits*). Aquestes lliçons es presenten exactament com apareixen en els diferents manuscrits, sense regularitzar, desaglutinar, accentuar ni puntuar. Les variants per omissió s'indiquen a l'aparat com a *omet*.

Al segon aparat hi apareixen les notes que han d'aclarir aspectes concrets referents a les variants, com poden ser, per exemple, la tria d'una variant diferent a la del text base. Exposem, també, els motius de la tria, que gairebé sempre tenen relació amb la lectura contextual del text.

El tercer aparat és el que reservem per a les notes a peu de pàgina que han d'ajudar al lector a interpretar i entendre millor el text. Una intenció que ja treballem al punt 3.1, quan parlem de les característiques comuns del Cicle de casaments.

Seguim l'ordre de poemes segons allò establert al punt 3: «A un casament», el poema a Móra i Xammar i la sèrie de quatre poemes dedicats a Alba.

5. EDICIÓ CRÍTICA

LA FLAMA JUNTE DITXOSA

- La flama junte ditxosa³
als cors de nou abrasats,
quan iguala les edats
4 nova finesa amorosa;
amor, contra el temps disposa
nou ardor en amant vell,
quan lo prodigi és bell
8 perquè l'incendi renova:
accepta un vell per rejoye,
deixa un convent per revell.

Dècima

Mss: R (p. 263-264), BLL (p. 229), BC3 (p. 77v)

Rúbrica: *A un casament* R BLL] *A un casament. Desima* BC3

Prenem com a testimoni base el manuscrit R.

2 abrasats BC3] abrazats BLL] abrasan R 7 es R] mes BLL BC3 9 rejoya BLL] re=jove R BC3] 10 dexa BLL
re=vell R BC3

2 abrasats BC3] abrazats BLL] abrasan R. Les grafies antigues no aclareixen quina de les dues lectures (abrasats/abraçats) és la d'autor; optem per la primera, atès que el context (*flama* v. 1) ens inclina a creure que és la bona.

9 rejoya BLL] re=jove R BC3 10 revell BLL] re=vell R BC3. Seguim les normes ortogràfiques actuals i desfem el guionet. Els testimonis R i BC3 contemplaven aquest guió que era doble (=), suposem que amb la voluntat d'intensificar el prefix.

3 *Ditxosa*: feliç (DCVB).

ON LO CRISTAL·LÍ NEPTUNO

On lo cristal·lí Neptuno
nuvis nobles, dames belles,
monjos ordenats en laudes
4 i demés turba esquellera;
on lo cristal·lí Neptuno
ab ones manses argenta
les penyes de Montjuïc
8 i laietanes riberes;
on la campanya apacible,
és la còpia d'Amaltea,⁴
és lo jardí de Pomona,⁵
12 és lo teler de Glicera,⁶.
Aquí lo vell Llobregat,
cenyit de corals i perles
que per llorers embellien
16 verdes fulles de morera,
tragué lo cap venerable
i les càndides Nereides,⁷
donaren a sos cristalls,
20 tranquil·litat més serena.

Mètrica: Romanç (v. 1-32 i 46-117) i Sonet (v. 33-45).

Ms: MEV1 (160-162), IT (329-331), R, BC4 (128-129), H (A-67, 157-159) BC1 (94-95) [fragment], BC2 (242) [fragment], BLL (226) [fragment] (308-309), P (p. 11) [fragment]

Rúbrica: *A las bodas de mon pare Joan Mora casat en segon matrimoni ab ma mara y S^a Magdalena Xammar MEV1] Embaxada que feu Fontano essent anomenat embaxador en los escallots en que fou abat Don Pedro Soler quan Joan Mora casà ab la Señora Madalena Xammar R] Quan Joan Mora casa ab la Señora Madalena BC1] Quant Joan Mora casà ab la Señora Madalena BC2] Quant Joan Mora casá ab la Señora Magdalena Xammar Fou Abat dels escallots Don Pere Soler y Fontano embaxador en vers cathalá H] Embaxada que feu Fontano essent anomenat Embaxador en los escallots en que fou Abat D. Pedro Soler, quant Joan Mora casa ab la S^a Madalena Xammar BC4] Al agasajo de un Amich casat. Sonet BLL] Al agasajo de un amich casat. Soneto P*

Prenem com a testimoni base el manuscrit R.

1 hont R IT H BLL] ahont MEV1] *il·legible* BC4 2 nuvis R BC4] novis IT H MEV1 BLL 3 monjos R IT H MEV1 BC4] monges BLL 5 hont R IT H BLL] ahont MEV1] *il·legible* BC4 9 ont BLL] 14 senyit IT] señit MEV1 H] cenyit BLL] *il·legible* BC4] señal R

4 *Amaltea*: nodrissa de Zeus. Representada com una cabra.

5 Pomona és, en la mitologia romana, la deessa de la fruita.

6 *Glicera*: en la mitologia grega, la primera que imità les flors naturals amb la seda.

7 Les Nereides són nimfes del mar.

Vingueren a son accent
 les cristal·lines Napees⁸,
 vingueren les blanques Naies⁹
 24 i les Amàdries¹⁰ verdes.
 Ab quanta nimfa gentil
 és en la florida selva
 fera contra dels humans,
 28 Diana contra les feres.
 En esta junta ditxosa
 de divinitats secretes
 un enigma proposa
 32 Llobregat¹¹ d'esta manera:

 «De l'aire, oh nimfes en la vaga esfera,
 vola un eixam d'abelles generoses
 i les flames segueixen vigoroses
 36 eixa volada altivament lleugera.
 Enllà segueixen que Himeneo¹² espera
 estes¹³ de l'alba filles amoroses
 i ab fineses les junta venturoses
 40 en lo tronc corpulent d'una morera.
 Ja la móra de Tisbe¹⁴ mal·lograda
 les desditxes olvida vencedora,
 d'abelles dolces, dolçament picada
 44 d'eixam felíç a qui mon cor adora,
 qui no t'envejarà tan dolça móra?»

27 fera R IT MEV1BC4] sera H 37 enlla R IT BC4] enva H MEV BLL P segueixen R IT BC4 P] sequixen MEV1] segueixan H] seguexen BLL seguexan BLL 44-46 de axam ... mora R IT MEV1 H IT BC4] O axam feliz a qui mon cor adora ab la ternesa de vostres dulçuras qui no te envegera tant dolça mora

37 enlla R IT BC4] enva H MEV1. Triem la lliçó que segueix el manuscrit base i altres testimonis perquè és la que li dóna sentit. Llegir-hi en va com llegia Miró (1995: 215) no té sentit perquè les abelles tenen una clara direcció, el tronc de la morera, cap on les guia Himeneu.

44-46 P llegeix contra tota la tradició i afegeix un vers més, que no sembla d'autor perquè desvirtua el metre de la composició. En aquest manuscrit només hi trobem el fragment que correspon al sonet, l'enigma que el riu Llobregat proposa a les nimfes.

8 *Napees*: nimfes que resideixen als boscos, muntanyes i a les valls.

9 *Naies*: les nàiades són les nimfes que personifiquen l'aigua de llacs, rius i fonts. Filles de Zeus/Posidó.

10 Les amàdries, les nerèides i les napees ja apareixen en d'altres composicions del poeta, com al «Vexamen» (v. 191-192): «y al fi selébran tantas alegrías las Nereidas, Napeas y Amadrias», (Miró: 1995, 136), amb un to similar.

11 Al «Vexamen», Fontanella també fa *parlar* al riu Llobregat (v. 185; Miró: 1995: 136)

12 *Himeneu*: déu dels casaments. Generalment, Fontanella segueix el panteó romà. En aquest cas, es fixa en un de grec, perquè *himeneu* és un sinònim de casament.

13 *Estes*: aquestes.

14 *Tisbe*: segons la mitologia romana, Tisbe fou una donzella de Babilònia. Va mantenir una relació amb Píram, que no era ben vista. Enamorats bojament, fugen i queden al costat d'una morera per casar-se. Serà un amor tràgic, perquè la mort de Píram, per un malentès, provocarà també la mort de Tisbe.

quan lo gran Abat Peretti¹⁵
 digué Llobregat. Les nimfes,
 per l'enigmàtica empresa,
 48 dubtaven conformitat
 en tan remotes matèries.
 I jo, sens considerar
 lo tronc, eixam i morera,
 52 arribí més ignorant
 a la cèlebre Favència¹⁶,
 aquí dignament venera
 56 del Convent de la Lleona¹⁷¹⁸,
 l'antiquíssima noblesa:
 gran prelat, cèlebre insigne
 de qui la docta museta,
 60 tant en lo món coneguda,
 com son ingeni i ses lletres,
 ha de ser més respectada
 que les granatxes¹⁹ d'Atenes,
 64 que la mitra de Turpin²⁰
 i de Licurgo²¹ la beca;
 ambaixador m'ha elegit
 per a que a les vostres festes
 68 porte jo sos perabéns,²²
 mentre ell pren les ulleres²³.

49 duptaven R] duptaren MEV1 IT] dubtaren H BLL 63 granatxas R IT H BC4] granatzas MEV1] garnatxas
 BLL 64 mitra MEV1 IT H BC4 BLL] mirra R 68 sos R] los MEV1 IT H BC4 BLL

49 duptaven R] duptaren MEV1 IT] dubtaren H BLL. Triem la lliçó tranmesa per R, posant en temps passat el dubte de les nimfes.

63 granatxas R IT H BC4] granatzas MEV1] garnatxas BLL. Ens decanem per la lliçó més estesa en tots els testimonis.

64 mitra MEV1 IT H BC4 BLL] mirra R. Ens decanem, de nou, per la lliçó més estesa i llegim d'acord amb el sentit del poema. La mitra és el capell de l'arquebisbe. I Turpin, en aquest cas, ocupa aquest càrrec.

68 sos R] los MEV1 IT H BC4 BLL. Escollim *sos* pel context. L'enhorabona és la que envia l'Abat Peretti i és portada als nuvis per Fontanella.

15 Francesco Peretti di Montalto (1597-1655), cardenal italià. Participà al conclau papal que trià, el 1644 el Papa Innocent X, i també al conclau de papal de 1655 que escollí Papa Alexandre VII.

16 *Favència*: és a dir, la ciutat de Barcelona. El nom complet de la ciutat en època romana era: Colònia Júlia Augusta Favència Paterna Barcino.

17 *Convent de la Lleona*: entenc que és el convent de la Trinitat de Barcelona, que donava al carrer de la Lleona.

18 No establím, per falta de dades històriques, cap enllaç entre l'Abat Peretti i el Convent de la Lleona.

19 *Granatxa*: toga (RAE)

20 *Turpin*: bisbe Turpin, personatge llegendari del Cicle carolingi (Carlemany, Roland, ...).

21 *Licurgo*: rei d'Arcàdia.

22 *Perabéns*: enhorabona.

23 Hem d'interpretar les ulleres com a símbol de poder.

Mes en esta sala he²⁴ vist
 que, en vostra dolça finesa,
 72 l'enigma de Llobregat
 ditxosament s'interpreta:
 lo nuvi és lo tronc robust
 de l'amplíssima morera²⁵,
 76 que en lo cor més que en los braços
 l'eixam venturós alberga.
 Abelles d'amor lo piquen,
 dolços pics, dolces abelles,
 80 que convertiran en mel
 lo que derreteix en cera;
 abelles que signifiquen
 eixa hermosura perfeta
 84 que del jardí de les Gràcies²⁶
 ha ajuntat la gentilesa,
 puix, com eixam volador,
 per la cristal·lina esfera,
 88 venç de les indignes flames
 l'amorosa turbulència
 i de la morera altiva
 lo tronc dilatat penetra,
 92 que d'Himeneo constant
 ditxes immortals reserva,
 i en lo Camp de l'Esperança²⁷,
 que ardents semblava fineses,
 96 resten les verdors en fum
 i les espigues en cendra.
 I així, solament la móra,
 un temps memòria funesta²⁸,
 100 serà lo fruit venturós
 d'una simpatia eterna.

81 derriteix IT H BC4 derritex BLL] darriteix R] dirriteix MEV1 96 las MEV1] los R IT BC4 BLL

96 las MEV1] los R IT BC4 BLL. Escollim la lliçó que recull MEV1 perquè s'adiu en gènere amb el substantiu.

24 *He vist*: Jo, el poeta. Fontanella és qui veu com l'enigma s'acompleix.

25 v. 74-79: joc de paraules de to eròtic: tronc, picades

26 *Les Gràcies*: divinitats, filles de Zeus i d'Eurínome. Representen la bellesa i l'alegria i, en moltes ocasions, acompanyen en el cor a les muses.

27 Fa referència a la fertilitat, i ho reforça el següent vers: *que ardents semblava fineses*.

28 La memòria funesta hem d'enllaçar-la amb el final tràgic del mite de Tisbe i Píram, ja que és el símbol que porta a la mort als dos amants, ja que aquests quedaren per casar-se sota d'una morera.

D'estes ditxes, d'estes glòries,
feliç móra, dolça abella,
104 vos dóna lo perabé
fins a la mateixa enveja.
Gosau-vos los dos, gosau-vos,
fins que ab nova diferència,
108 un de vell se torne prim
i l'altra grossa de vella.
Gosau-vos, fins que lo temps
vos torne a l'edat primera,
112 i us puguen traure al sol
als dos en una cistella.
A tant venturosos anys
que l'aritmètica vencen,
116 ab tants fills, que per contar-los
falten zeros, falten llengües.

111 a la edat R IT BC1 BC2 H BC4 BLL] *omet* MEV1 115 a R BC4] ab MEV1 IT BC1 BC2 H BLL

111 a la edat R IT BC1 BC2 H BC4 BLL] *omet* MEV1. Escollim la lliçó que reporten més testimonis perquè la que presenta MEV1 desfà la mètrica.

115 a R BC4] ab MEV1 IT BC1 BC2 H BLL. Escollim la lliçó de R, tot i ser l'únic testimoni que la recull. Ho fem, basant-nos, com hem fet en tot el poema, en la lectura global del text.

FESTIVA LA MATINADA

Festiva la matinada
ostenta l'ardor gentil
que per il·luminar un alba
4 en dos sols se dividí.
Oh!, ben empleades penes
si recompensa felíç,
l'alba serena un dia
8 tristeses de tantes nits.
En les batalles de l'alba²⁹
contra el temor enemic
són les fontetes les caixes,
12 los ocellets, los clarins.
Que molt si prevé l'aurora
ab esplendor cristal·lí,
bella corona de perles³⁰
16 en dos encesos robins.
Mes, ai de mi!,
ai, dilatada esperança!,
ai, apressurat desig!,
20 més, ai!, tinguen fi les penes
d'un amor que no té fi.

Mètrica: quatre quartetes assonants i un refrany.

Mss: R (p. 422-423), BC3 (44v-45), BLL (266-267)

Rúbrica: *Lletra per a un galant anomenat Alba R] Per a un galan ques deya Alba, en ocasio que estava promes* BLL

Manuscrit base R

3 iluminar R] ilustrar BC3 BLL 9 de l'Alva R] de la alva BC3 del Alba BLL 10 contra el BLL] contra:l R

3 iluminar R] ilustrar BC3 BLL. Optem per *il·luminar*, perquè es presta més al joc poètic amb *alba* i és la lectura del testimoni que hem pres com a base.

29 Veurem que és recurrent l'ús de llenguatge militar i de guerra en tot el bloc dedicat a Alba. Les imatges militars es contraposen a les amoroses.

30 Les perles i els robins apareixen també als poemes «Admira nostra campanya» i «Que bé comença lo dia», reforçant la idea de bloc i la classe social a la que pertany Alba.

ENTRE LO CEL I LA TERRA

Entre lo cel i la terra,
en portentós desafiú³¹,
amor contra amor pelea³²,
4 lo terrestre i lo diví.
Amor, amant de tenebres
perquè de la nit és fill,
ab los cometes per fletxes,
8 augmenta horrors a la nit.
I l'altre en càndido núvol
per un fris cristal·lí,
porta la mort i la vida
12 als superbs i als humils.
Amor de l'amor triümfà
i els ditxosos esperits,
per tant divina victòria,
16 són vencedors i captius.
Batalla amable³³,
combat feliç,
on amor és vencedor
20 i altre amor és fugitiu.

Mètrica: quatre quartetes assonants i refrany

Mss: R (p. 423), BC3 (fs. 44Bis-44bis u.)

Rúbrica: *Altre per lo mateix ja nuvi R] Altre al mateix ja nubi BC3.*

Manuscrit base R.

7 cometes BC3] comites R 9 l'altre R] lo altre BC3 19 es R] *omet* BC3

31 *Desafiú*: desafiament (DCVB).

32 *Pelea*: lluita, combat (DCVB).

33 Els versos 17-18 també els trobarem en el següent poema i, com hem dit més amunt, reforcen la idea de bloc. Fins i tot, podrien semblar diferents versions d'un sol poema.

ADMIRA NOSTRA CAMPANYA

Admira nostra campanya³⁴
que en un gustós desafiú
a primera sang peleen
4 dos cors que l'amor uní.
Los combatents se despullen,
lo camp tremola oprimit
8 i dos cors en un s'animen
ab los clarins dels sospirs.
Entre suaus resistències,
dura lo combat felíç,
que començant per un alba,
12 no ha d'acabar-lo una nit.
No de l'espina de Venus
ixen les roses gentils,
la nova ignorada fletxa
16 dóna per flors los robins.
Quan sobre la neu d'Holanda³⁵
alegre l'amor escriu
rendiments del vencedor
20 i victòries del rendit.
Batalla amable³⁶,
combat felíç
on los dos són vencedors
24 quan los dos resten captius.

Mètrica: cinc quartetes assonants i refrany.

Ms: R (p. 424), BLL (p. 267)

Rúbrica: *Altra al mateix R] Al mateix sent ya novi* BLL

Manuscrit base R.

9 suaus R] dolsas BLL 14 las rosas BLL] los roses R 18 l'amor R] lo amor BLL 23 hont R] ahont BLL 24 captius R] catius BLL

9 suaus R] dolsas BLL. Triem la lliçó de R perquè s'adequa millor al context del poema. Suau i resistència són paraules antitètiques que complement perfectament les dues del vers següent: combat felíç.

14 las rosas BLL] los roses R. Aquí escollim la lliçó de BLL pel mateix motiu que l'anterior. Fent una lectura completa veiem que «de l'espina de Venus» han de néixer roses i no rosers.

34 Trobem moltes similituds amb el poema anterior: la barreja d'elements militars i amorosos/passionals, que poden semblar contraris, demostren aquí la qualitat de l'escriptura de Fontanella.

35 Referència geogràfica. L'autor ens diu des d'on escriu.

36 En aquesta composició també trobem aquests dos primers versos del refrany: *batalla amable, combat felíç* que, a més, esdevenen oxímorons.

QUE BÉ COMENÇA LO DIA

Que bé comença lo dia
mentres que l'alba feliç
entra adornada de perles
4 cenyida de roses ix.
Roses de febrer hermoses³⁷
ignorades a l'abril
les que a la punta de l'alba
8 són filles d'un gessamí.
Llàgrimes d'un ull alegre,
de coral i de marfil³⁸,
que entre dorades pestanyes,
12 ni veu, ni vol ésser vist.
És ullet tan admirable,
que ab l'alba que el descobrí,
si no té nina per veure,
16 per viure la pot tenir.
Robins i perles senyalen
lo dia sempre festiu,
quan les perles són de l'alba
20 i del sol són los robins.
Dia apacible,
alba feliç,
on són nevades les roses
24 i rosats los gessamins.

Mètrica: cinc quartetes assonants i un refrany.

Ms: R (p. 424), BLL (p. 267)

Rúbrica: *Altra al mateix R] Al matex assumpto* BLL

Manuscrit base R.

6 al Abril R] del Abril BLL

³⁷ Les roses de febrer funcionen aquí com una referència temporal.

³⁸ El coral i el marfil, com hem dit més amunt, indiquen que la persona prové de les elits i que, per tant, té cert poder.

5. CONCLUSIONS

L'objectiu principal d'aquest treball era presentar una edició dels poemes del Cicle de casaments filològicament fiable i fàcilment comprensible. Hem intentat que això sigui possible, seguint les indicacions dels estudiosos que han dedicat els seus esforços a reformular el personatge poètic i vital que és Francesc Fontanella. Rossich, Valsalobre, Sansano, Miralles i tants d'altres han actualitzat la tasca que va fer Maria Mercè Miró: la poesia de Fontanella segueix sent la mateixa, però el punt de vista és un altre. I si comparem el Cicle de Casaments que hem editat en aquest treball amb l'edició de 1995 de Miró, observarem que les dues edicions són diferents, i això és degut, com ja hem dit, a l'actualització de la producció del poeta barceloní.

No obstant, ens hem trobat amb certs problemes que, lluny de tancar-nos les portes, ens les obren de cara a futures línies d'investigació. Primerament, perquè desconeixem a qui el poeta Fontanella dedica la composició «La flama junte ditxosa», si és el que dedica a algú, o simplement és un poema nupcial, sense cap altra intenció que celebrar el matrimoni; amb tot, atesa la dinàmica de la poesia fontanellana, en què els referents de les seves obres els hem d'anar a buscar sovint en la vida real del poeta, és molt possible que els nuvis d'aquesta composició tinguin nom i cognoms, tot i que per a nosaltres restin ignots.

Segon, perquè el poema «On lo cristal·lí Neptuno» ens ha servit per veure la relació del poeta amb l'elit barcelonina de la que formava part i com, a través de la mitologia clàssica, assaja una nova mitologia, en to jocós, catalana. Els referents mitològics que hi apareixen no són desconeguts per Fontanella perquè se serveix d'aquests en d'altres poemes. De la mateixa manera, la personificació del riu també és un joc que el poeta ha fet servir o farà servir en la seva producció.

Tercer, perquè encara desconeixem qui és Alba i quina relació té el poeta amb aquest, tot i que hem de deduir que pertany, també, al seu cercle d'amistats. Assagem, sobre

aquesta qüestió, una hipòtesi que pot esdevenir una línia de treball futura. Fixant-nos en la qüestió de noms, apuntem que el nom d'Alba podria pertànyer a Abel Servien, Marquès de Sablé i de Boisdaphin, que serví al cardenal Mazzarino i signà per França el tractat de Pau de Westfàlia. Hem de creure, sempre hipotèticament, que és a Münster on Fontanella i Servien estableixen contacte. De fet, Abel Servien ja apareix, amb el seu nom, en una composició del poeta, als versos 69-73 del poema «Coronats de llarga boga»: *De mosiur de Servien és la segona, noble ab las lletres, docte ab la noblesa, generós esplendor de la fransesa, que, ab virtut i eloqüència peregrina, vens los sentits y-ls ànimos domina*³⁹. El joc seria Alba/Abel. A més, si mirem la biografia del noble francès, podem observar que es va casar amb Augustine Le Roux. Seguint el joc de noms fontanellà, veiem que una de les traduccions que podem fer de *roux* és *vermellós*, del mateix color de les roses. Hem apuntat més amunt que el Cicle de casaments cal situar-lo a la dècada dels 40 i Servien i Le Roux es van casar el 1641. Les dates, però, no concorden del tot, perquè creiem que aquests poemes s'escriuen de camí a Münster, i aquest viatge no s'esdevé fins el 1643. Apuntem, doncs, aquesta qüestió com a una línia de recerca futura aquesta qüestió.

Pel que fa a la llengua observem que el castellà comença a penetrar. És, però, un bilingüisme més o menys tolerat, s'apunta no pas una regressió del català per contra del castellà, sinó una petita incorporació de mots castellans a la literatura catalana.

Quant als manuscrits, hem vist que només R contemplava tots els poemes del Cicle de casaments i, en funció a això, primerament, l'hem triat com a manuscrit base per a establir el nostre text. Si bé és cert, que hem hagut d'apuntar lliçons d'altres testimonis perquè les del manuscrit base no ens acabaven de convèncer. I sempre hem escollit aquestes altres lliçons, llegint el context global del poema, perquè el nostre objectiu principal ha estat el de presentar una edició crítica que sigui comprensible i que ajudi al lector a entendre tot allò que s'hi diu. Per això, a banda de les notes de l'aparat i de les notes explicatives, hem volgut fer una anàlisi de les característiques del Cicle de casaments.

39 Seguim, en aquest cas, l'edició de Miró (1995: 210). La composició és una descripció de les virtuts dels ambaixadors francesos, Abel Servien i el comte d'Avòs, i dels portuguesos, durant el viatge en vaixells cap a Münster.

BIBLIOGRAFIA

Articles i publicacions

BROWN, Kenneth (1987): «Context i text del "Vexamen" d'acadèmia de Francesc Fontanella» A: *Llengua i Literatura*, núm. 2, p. 173-252.

CLARASÓ, Montserrat i MIRÓ, Maria Mercè [ed.] (2008). *Panegíric a la mort de Pau Claris de Francesc Fontanella*. Barcelona: Fundació Pere Coromines.

COSTA, Jaume; QUINTANA, Artur; SERRA, Eva (1991): «El viatge a Münster dels germans Josep i Francesc Fontanella per a tractar les paus de Catalunya». A: Brigitte Schlieben-Lange i Axel Schönberger [ed.]: *Polyglotte Romania. Homenatge a Tilbert Dídac Stegmann*, vol. 1, pp. 257-294. Frankfurt del Main: Domus Editoria Europaea.

FELIU, Francesc (2006). "Mansana, temprana, eriso i tots els altres mots 'desconeguts': el problema dels castellanismes en la llengua literària de Fontanella". A Valsalobre, Pep i Sansano, Gabriel [ed.]: *Francesc Fontanella : una obra, una vida, un temps*, p. 125-156. Bellcaire d'Empordà: Edicions Vitel·la .

GRILLI, Giuseppe (1997): "Materials per a la descripció d'una educació sentimental: Francesc Fontanella 1639/1643". A: *La Cultura catalana del Renaixement a la Il·lustració*, p. 63-71. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

JANÉ, Òscar (2006). *Catalunya i França al segle XVII. Identitats, contraidentitats i ideologies a l'època moderna (1640-1700)*. Catarroja-Barcelona: Afers.

MIRALLES, Eulàlia (2009): «Per a una lectura de l'Ambaixada del príncep Licomandro a l'emperador de Bugia de Francesc Fontanella». A: Valsalobre, Pep i Sansano, Gabriel: *Fontanellana. Estudis sobre l'època i l'obra de Francesc Fontanella*, p. 271-302. Girona: Documenta Universitària.

MIRALLES, Eulàlia [ed.] (2010): *Del Cinccents al Setcents. Tres-cents anys de literatura catalana*. Bellcaire d'Empordà: Edicions Vitel·la.

MIRALLES, Eulàlia (2011). "Poesia, teatre i prosa del barroc". A: *Panorama crític de la literatura catalana*, volum III, p. 251-337. Barcelona: Vicens Vives.

MIRALLES, Eulàlia (2014): «Un itinerario sentimental de Fontanella (o un desengaño

- amoroso en boca de Silvano)». A: *eHumanista/IVITRA*, 5, p. 533-545.
- MIRALLES, Eulàlia i VALSALOBRE, Pep (2013): «L'edició de textos catalans moderns» A: Martínez Gil, Víctor [coord.]: *Models i criteris de l'edició de textos*, p. 249-307. Barcelona: Editorial UOC.
- MIRÓ, Maria Mercè (1988): «Estudi crític», dins *Francesc Fontanella, Tragicomèdia pastoral d'Amor, firmesa i porfia. Lo Desengany, poema dramàtic*, p. 11-50. Barcelona: Institut del Teatre-Diputació de Barcelona,
- MIRÓ, Maria Mercè (1994): «L'amor i la sàtira en la poesia de Francesc Fontanella (1622-1701)?». A: Carlos Romero i Rossend Arqués, ed., *La cultura catalana tra l'umanesimo e il barocco. Atti del V Convegno dell'Associazione Italiana di Studi Catalani (Venezia, 24-27 marzo 1992)*, p. 321-328. Pàdua, Programma.
- MIRÓ, Maria-Mercè (1995): *La poesia de Francesc Fontanella* (2 volums). Barcelona: Curial.
- PARRAMON, Jordi (1997): *Diccionari de la mitologia grega i romana*. Barcelona: Edicions 62.
- ROSSICH, Albert (1990): "La literatura catalana entre el barroc i el romanticisme". A: *Caplletra*, 9, p. 35-57.
- ROSSICH, Albert (2006): «La transmissió textual de Fontanella». A: Valsalobre, Pep i Sansano, Gabriel [ed.]: *Francesc Fontanella: una vida, una obra, un temps*, p. 157-174. Bellcaire d'Empordà: Edicions Vitel·la.
- ROSSICH, Albert (2011). «Francesc Fontanella». A: *Panorama crític de la literatura catalana*, volum III, p. 364-374. Barcelona: Vicens Vives.
- ROSSICH, Albert i VALSALOBRE, Pep [ed.] (2006): *Poesia catalana del Barroc*. Antologia. Bellcaire d'Empordà: Edicions Vitel·la.
- ROSSICH, Albert i MIRALLES, Eulàlia (2014): «Un pròleg desconegut de Francesc Fontanella». A: *Els Marges*, 102, p. 90-102.
- TORRES, Xavier (2009): «El poeta al peu del canó. Francesc Fontanella, sobrintendent d'artilleria». A: Valsalobre, Pep i Sansano, Gabriel [ed.] (2009): *Fontanellana. Estudis sobre l'època i l'obra de Francesc Fontanella (1622-1683/85)*, p. 163-178. Girona: Documenta Universitaria.
- VALSALOBRE, PEP (2002): *Agustí Eura, Obra poètica i altres textos*. Barcelona:

Fundació Pere Coromines.

VALSALOBRE, Pep (2008): "Francesc Fontanella, una biografia excessiva", *Revista de Catalunya*, 239, p. 71-98.

VALSALOBRE, Pep (2010): "L'obra (o la vida) de Francesc Fontanella en l'esquinç de 1652-1659". A: Òscar Jané [ed.]: *Actes del Congrés Del Tractat dels Pirineus a l'Europa del segle XXI: un model en construcció? Col·loqui Barcelona-Perpinyà, 17-20 de juny de 2009*, p. 281-290. Barcelona: Museu d'Història de Catalunya.

VALSALOBRE, Pep (2010): "'Mudats tots los perfils': aportacions a la biografia de Francesc Fontanella", *Els Marges*, 92, p. 54-81.

VALSALOBRE, Pep (2012): "La *Signora Letterature* i *Madame Politique* es troben al Carnaval amb el poeta Francesc Fontanella: una doble lectura de les festes del 1647". A: Sònia Boadas Cabarrocas [ed.]: *Literatura en la Guerra de Treinta Años*, p. 109-127. Vigo: Academia del Hispanismo.

VALSALOBRE, Pep (2014): «L'egloga urbana: un ossimoro fontanelliano», dins M. Carreras i Goicoechea, M., Puigdevall, N., Rigobon, P., Ripa, V. [ed.]: *Ciutat de l'amor. Scrivere la città, raccontare i sentimenti*, p. 281-302. Alessandria: Edizioni dell'Orso,.

VALSALOBRE, Pep i SANSANO, Gabriel [ed.] (2006): *Francesc Fontanella: una vida, una obra, un temps*. Bellcaire d'Empordà: Edicions Vitel·la.

VALSALOBRE, Pep i SANSANO, Gabriel [ed.] (2009): *Fontanellana. Estudis sobre l'època i l'obra de Francesc Fontanella (1622-1683/85)*, Girona: Documenta Universitaria.

VALSALOBRE, Pep i ROSSICH, Albert (2007): *Literatura i cultura catalanes (segles XVII-XVIII)*. Barcelona: Editorial UOC.

Manuscrits

BC1: Biblioteca Nacional de Catalunya, ms. 2794, Barcelona.

BC2: Biblioteca Nacional de Catalunya, ms. 172, Barcelona.

BC3: Biblioteca Nacional de Catalunya, ms.

BC4: Biblioteca Nacional de Catalunya, ms.

BLL: Biblioteca de la Reial Acadèmia de les Bones Lletres, ms. 3-I-10 i ms. 3_I-9, Barcelona.

H: Arxiu Municipal d'Història de la Ciutat, ms. A-67, Barcelona.

IT: Biblioteca de l'Institut del Teatre, ms. 83493, Barcelona.

MEV1; Arxiu del Museu Episcopal de Vic, ms. 268, Vic..

P: Arxiu de Protocols,

R: Casa de Cultura Lambert Mata, ms. 68, Ripoll.

Diccionaris

Diccionari català-valencià-balear (DCVB): <http://dcvb.iecat.net>

Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC2): <http://dlc.iecat.net>

Diccionario de la Real Academia de la Lengua Española (DRAE): <http://www.rae.es>